

VÂ-NÛ

ASRÎ
RÛYALAR,
FETİŞ
REJİMLER

HAZIRLAYAN: TUNCAY BİRKAN

VÂ-NÛ
ASRÎ RÜYALAR,
FETİŞ REJİMLER

Can Miras

Asri Rüyalar, Fetiş Rejimler, Vâ-Nû

© 2021, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: Eylül 2021, İstanbul

Bu kitabın 1. baskısı 1 000 adet yapılmıştır.

Derleyen ve yayına hazırlayan: Tuncay Birkan

Dizi editörü: Mustafa Çevikdoğan

Düzeltili: Aylin Samancı Elmasdağ

Mizanpaj: Bahar Kuru Yerek

Sanat yönetmeni: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Kapak tasarımı: Bilal Sarıteke / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Baskı ve cilt: Türkmenler Matbaacılık Reklam San. ve Tic. Ltd. Şti.

Maltepe Mah. Gümüşsuyu Cad. No: 16-18

Topkapı, İstanbul

Sertifika No: 43087

ISBN 978-975-07-5267-4

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

Maslak Mah. Eski Büyükdere Cad. İz Plaza, No: 9/25, Sarıyer / İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

canyayinlari.com/9789750752674

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 43514

VÂ-NÛ
ASRÎ RÛYALAR,
FETİŞ REJİMLER

Derleyen ve yayına hazırlayan
Tuncay Birkan

DENEME

♥can

Vâ-Nû'nun Can Yayınları'ndaki diğer kitabı:

Fikir ve Sanat Âlemimize Bu Hürriyet Kâfi Değildir, 2021

VÂLÂ NUREDDİN VÂ-NÛ, 1901'de doğdu. Çocukluğu Beyrut ve Selanik'te geçti. Galatasaray Lisesi'ni bitirdikten sonra kısa bir süre Viyana'da öğrenim gördü. Lisede birlikte okuduğu Nâzım Hikmet'le birlikte Milli Mücadele'ye katılmak için 1921'de Ankara'ya geçti. Daha sonra Bolu'ya öğretmen olarak gönderildiler. Yine Nâzım Hikmet'le birlikte Moskova'ya gitti ve orada yükseköğrenim gördü. 1925'te Türkiye'ye döndükten sonra gazetelere yazmaya ve çeviriler yapmaya başladı. Uzun yıllar içinde on binlerce yazı yazdı, yüzlerce metni Türkçeye çevirdi. 1936'da ailesiyle Ünye'ye yerleşti ve bir sene burada yaşadı. 1942'de yazdığı bir yazı nedeniyle er rütbesiyle Konya'ya sürgün edildi. 1945'te uzun zamandır haberleşmediği Nâzım Hikmet'i Bursa Cezaevi'nde ziyaret etti. *Akşam*, *Haber*, *Cumhuriyet*, *Tercüman*, *Havadis*, *Zafer*, *Meydan*, *Yedigün*, *Yön* gibi gazete ve dergilerde uzun yıllar yazan Vâ-Nû 1965'te sağlık sorunları nedeniyle yazmayı bıraktı, 1967'de İstanbul'da öldü.

İçindekiler

“İzler” Üzerine	17
Vâ-Nû: Bir Fıkracının Edebiyatçı Olarak Portresi - Tuncay Birkan	19
GÜNDELİK HAYAT	
Tuluat Kumpanyasında	41
Asri Rüyalar	43
Radyo Başında	45
Vay! Türklüğü Tahkir Etti Ha?	47
Bu Soğukta Kakırdayan Fukara... ..	48
Minimini Bir Dram	50
<i>Bob Stil</i>	51
Dilencilerin Çoğalması Karşısında... ..	54
Mayıyla Sokakta Yürüyen İki Bayan	56
Türk İsimlerinde Göze Çarpan Değişmeler	58
Kahvehanelerin Tereddidi	60
Sporculuk Dışındaki Bir Münekkide Futbolumuz Nasıl Görünüyor?	63
Gecekondü Evleri Mahallesinde Nasıl Yaşıyorlar?	65
Erkek Kıyafetlerinin Son Manzarası	68
Dingildek İskemlelere Hicviye... ..	71

“Rock’n Roll”un Tahlili	73
Televizyonsuz Türkiye	76
Halk Tipi Katık	78

TOPLUM HAYATI, İNSANLIK HALLERİ

Talebemiz Mefkûresiz mi?	82
Dondurmaya Dair... ..	84
Türk Milleti ve Silahsızlanma	86
Kamarot Olmak İsteyen Türk Kızı	88
Makine Aşkı	90
Mektepler ve Bahçe Sevgisi	92
Çok Yaşayan mı Bilir? Çok Gezen mi Bilir?	94
Neşenin Haram Sayıldığı Memleketler	96
Açlık	98
Gazeteci Tipi	100
Mazlumun Yaman Silahı	102
Cemiyet ve Fert Hakkında Tefelsüf	104
Yepyeni Bir Vatandaş Tipi: Bayan Mükerrerem	106
Korkunç Rakamlar	109
Her Şeye Rağmen Medeniyet Muhabbeti Gönüllerde Yaşıyor	111
Tatile Methiye	113
1945 Modeli “Yetişkin Genç” Tipi	115
Şu Bunaltıcı Fasit Daire... ..	117
Mahvettiğimiz O Güzel Eski Şeyler... ..	119
Göklere Yükselmenin Pek Çirkin Bir Şekli	121
Ağır Ceza Fena Halde Ağırlaşıyor	123
Şakacılığın Ailede Kıymeti	125
20. Asırda Hızır	127
Nesiller Arasında Kıyaslama	130

Ayılık ve Dayılık	132
İleride Gökyüzü	133
TOPLUMSAL KÜLTÜRÜMÜZÜN ELEŞTİRİSİ	
Kahvede Kadın	136
Lafçalmazlık!	137
Ahretlikler ve İş Kanunu	140
Merak Merakı	142
Komşumuzla Alakamız	144
Eski Terbiye ve Yeni Terbiye	146
Ev Eşyası	147
Doğru Olmayan Bir İddia	149
Kaba Sofu ile Evlatları	151
Bu Ölümler Cehaletimizdendir	153
Orta Sınıfımızdaki Mesut Müreffehleşme	155
Son Konak Yandı	157
Çocuklarımızı Sevmesini ve İdare Etmesini Bilelim	159
“Oh!” Demek Dinen Haram Değildir	162
Medeni Cürümler	164
Doktor Galip Ataç Gibi Yapmalıyız.	166
Yeni Bir Argo: “İdare Et”	169
Neye Baksan: Kötü!	170
Tabiatı Tanımak Meselesi... ..	173
Bir Manevi Ayarlanmaya Muhtacız	175
Milletimizdeki Yenileşme Arzusu	177
Halkımızın Bacakları	179
Uslu Çocuk Fena Bir Çocuk Tipidir	181
Anadolu’dan Mektuplar: Bizim Nesil Bir Kötülük Etti ki Bütün İyiliklerine Bedeldir	183

Anadolu Şehirlerinde Hissedilen Başlıca İki Eksik	185
Anadolu Mektupları: Tenkide ve Şakaya Tahammül Gerek!	187
Anadolu Mektupları: “Amerika ile At Başı”	189

KADIN SORUNU

Halil Ağa İsmiyle Yaşayan Kadına Dair	192
Mülakatçılarla Mülakat. Sual: “Kadın Asker Olsun mu?” Cevap: “Erkek de Olmasın!”	194
İnanmak... Ne Güzel Şey!	198
Modern Kadın	200
Kasabalı ve Köylü Kadınların Kılıkları	201
Kadın Düşmanlığı	204
Tek Başına Seyahat Etmekten Çekinen Kadın	206
Türk Kadınları, Atatürk İnkıplarının Bekçisidir.	208
Mavi Gözlüklü Cesur Küçükhanım	210
Boya Tabancası Kullanan Kadınlara Dair	211

İSTANBUL

İstanbul’un Güzel Köşeleri	214
İstanbul Halkı Ne Noktalarda Terbiyeli, Ne Noktalarda Kusurludur?	215
Mahalle Aralarında Bir Cevlan	218
İstanbul’u Kötülemek Yurdun Güzelliğini Bozmaktır!	220
İstanbul’un Ümran Devri Başlamalı!	222
İstanbul’da Türk Uslubu Bir Mahalle	223
Beyazıt Camisi Etrafında... ..	225
Beyoğlu Gibi Avrupai Caddeler... ..	227
Gece Kahvelerinde Neyzen Tevfik	229
Yeni Cami Avlusunda Bir Hayat Faciası	232

Haydarpaşa'dan Beylerbeyi'ne Bir Gezinti	234
İstanbul, Bahçe Şehir	237
Kenar Mahallelerimizin Yüreklere Acısı Fukaralığı	238
Prost Muvaffak Olamamıştır; Kabahat de Kendindedir...	241
Boğaz Köprüsü Cidden Bir İhtiyaç Olmuştur	243
Yıkmak, Yapmaktan Güç	244
“İstanbul’u Mamur Görmeden Ölmek”	247

KÖY VE KÖYLÜLÜK

Moskof Kralının Gözüne Giren Parmaklar!	250
“Köylü”nün İlmî Tarifi	252
Köy Denilen Şu İptidailik...	255
862 Talebeli Bir Köy Enstitüsü'nde Gördüklerim	257
Türkiye'nin Âdem ve Havvalarını Ziyaret	260
Köylünün Zihni Ne Türü İşliyor?	263
Köylü Yalnız Rakı mı İçmeyi Öğrendi?	265
Köylülük Bir Cezadır.	267

İKTİSAT VE ÇALIŞMA HAYATI

Çocukluklar...	270
“Mutedil Devletçilik” Bu mudur?	271
Rekorcu Ruhla Yurt Sevgisini Birleştirmeli	274
İş Kanunu Etrafında Ulusal Endüstri Birliğinin İsabetsiz Düşünceleri	275
İş Şehitleri Arkasından...	276
Yere Batsın Milyonerlik!	278
İçtimai Dayanışma	280
Bir Memlekete Fırınlar Derecesinde Lüzumlu Olan Sendikalar	282
1 Numaralı Hak	284
Akla Neler Geliyor...	286

Bu İşsiz Münevver Hayatını Nasıl Kazansın?	289
Özel Servetlerin Toplumsal Yönü	291

SIYASET

Milli Hedefte Vuzuh	294
İki Felsefe	298
Hayır, Bu, Coşturmak Değildir. Halk Kütlelerinin Babası Tutuyor... ..	300
İnsanlık İçin İstibdat Devri Yeniden Başlıyor	301
Komünist Fırkaları Ne Halde?	303
İspanya İhtilalinin Mahiyeti	305
Berlin, Bir Dairei Faside İçinde!	306
Cambazlar ve Devletler	308
Düşmansız Adam	309
“Olamaz”ları Olduran Atatürk	311
Geniş Yürekli Demokrasi	314
Polonya’dan Hürriyet-i Ebediye Tepesine Gelen Kuş	316
Fertlerin ve Cemiyetin Cenderesi: Rejim!	317
Disiplin ve Hürriyet	319
Riyaziyede ve Hayatta Sıfırın Korkunç Rolü	321
Prusyalı Kafası	323
Türkiye’de Kol ve Dimağ İşçilerinin Bir Parti Kurmalarına İhtiyaç Vardır.	325
Biz, Sınıfsız Bir Millet Olmadığımızı Göre	327
Ebabil Kuşları ve Sosyalizm	329
Sosyalistlik Furyası	331
Rejim Fetişizmi	333
Ortaçağ’ın Sihirbazları ve Bugünün Solları	335
Otoriterliğin Kudret Değil Zaaf Kaynağı Olduğunu Son Harp İspat Etti.	337

Hürriyet İhtiyacı ve Teşkilat İhtiyacı	339
Kolektif Terbiye ve Fert Hüviyeti Arasında Muvazene	342
Entelektüel Zümre ve Halkın Vetosu	344
Liberallığe Doğru mu Yoksa Sosyalistliğe Doğru mu Gelişeceğiz?	345
İçtimai Devletçilik	347
Okların En Çelimsizi	350
Solcu Profesörleri Temize Çıkaran Danıştay Kararı Halkın Adalete Karşı İtimadını Artırdı.	352
Adaletin Hakkını Adalete Verelim.	355
“Cemiyet” Tipinden “Parti” Tipine	357
Demokrasi, Celadet İster	359
“Benzeşmek” ve “Benzeşmemek”	361
Korkmamak Hürriyeti	364
Samet Ağaoglu’nun Kitabı	367
Demokratik Müeyyideler	370
İrk Ayrımı	373
Püf Noktası 141’ler...	375
Hangi Atatürkçülük?	382
Lastik Tekerlek Yasağı!	384
“Yık!” Borusu	386
SOVYETLER BİRLİĞİ	
Bolşeviklik Âleminde Olup Bitenler	389
Stalin’in ve Troçki’nin Portreleri	391
Rusya’nın Umumi Manzarası	394
Moskova’nın Umumi Manzarası	396
Moskova’da Hayat	399
Sovyet İnkılabının Tarihi İçinde Bir Seyahat	402
Bir Sovyetlinin Kafası İçinde Seyahat	405

“İZLER” ÜZERİNE

Yakında 100. yılına girecek Cumhuriyet'in yazılı mirasını *yeterince* tanımıyoruz. Bunu söyleyerek, Cumhuriyet'in siyasal, ekonomik, ideolojik, kültürel, düşünsel vs. tarihine ilişkin çok sayıda inceleme ve araştırmadan elde edilen son derece değerli malzeme birikimini ve bu birikime ilişkin yine çok sayıda önemli çözümleme ve değerlendirme girişimini inkâr ediyor değiliz elbette. Ortada devasa bir arşiv var sahiden ama çok temel eksiklerle malul bir arşiv bu.

“İzler” adını verdiğimiz bu dizide yapılacak işin önemli bir boyutunu, işte bu tür eksikleri bir ucundan “tamamlama”ya çalışmak, üç-beş meraklı haricinde kimselerin hatırlamadığı veya varlığından haberdar olmadığı, gazete ve dergilerde gömülü kalmış ama bugün hâlâ söyleyecek dikkate değer şeyleri olan çeşitli yazı ve tefrikaları, artık sadece bazı sahaflarda ve kütüphanelerde birkaç nüshası kalmış kitapları bir tür “arkeoloji” çalışmasıyla gün ışığına çıkarmak ve günümüz okurlarının dikkatine sunmak oluşturuyor denebilir kabaca. Ama meramımız bundan ibaret değil, bunu sırf “ölmüslere merhamet” gösterip yazdıklarını unutulmuşluktan kurtarmak için yapmayacağız, “miras” deyip durduğumuz şeyle ilgili bir meselemiz de olacak.

Yazarının beyan edilmiş veya edilmemiş ideolojisi ne olursa olsun, okurda, bu miras oluşturulurken çeşitli nedenlerle gözden kaçırılmış, kimisi iyice silikleşmiş “izler”i takip ederek Türkiye tarihinin, özellikle de düşünce tarihinin belli alan ve figürleri konusundaki yerleşik kanaatleri gözden geçirme

isteği yaratacak metinler olacağını umuyoruz bu diziden çıkacak kitapların. Bu kitaplarda açık veya örtük biçimlerde ama her zaman ilgiye değer bir üslupla ele alınan birçok temayı (hümanizmden insan hakları kavramlaştırmalarına, demokrasi anlayışlarından ahlak tasavvurlarına, itiraf edebiyatından edebiyat kanonunun oluşumuna, Cumhuriyet aydınının Avrupa'ya ve Osmanlı geçmişine bakışından hayvan sevgisi ve bostan kültürüne çok çeşitli temaları) kapsamlı sunuş metinleriyle tartışmaya açacağız. Türkiye'nin yerleşik bilim, felsefe, sanat, edebiyat, tiyatro, basın, psikiyatri, karikatür, gündelik hayat vs. tarihlerine, özetle düşünce tarihine mutlaka dikkate alınması gereken şerhler, dipnotlar düşen, bu çoğu unutulup gitmiş metinlerle, Cumhuriyet'in "mirası"na yeni gözlerle bakacağız. Benjamin'in tabiriyle "eskiyi yenileme"ye çalışacağız burada: Günümüz dünyasını anlama ve değiştirme çabamızda "geçmiş"in bugün bize hâlâ "kullanabileceğimiz" birçok gizli imkân ve perspektif verdiğini, silikleşse de yok olmamış, peşine düşmeye değer "izler" bıraktığını, yani o kadar geçmiş olmayabileceğini göreceğiz.

Hem tanınmış yazarlarımızın hiç bilinmeyen, bir köşede kalmış metinlerini hem de bir zamanlar çok ünlü ve etkili olsalar da bugün artık çok az kişinin hatırladığı isimlerin eserlerini analitik ve bilgilendirici olmasına özen göstereceğimiz sunuş ve/veya önsözlerle yayımlayacağımız bu dizinin, okurlarda hem bütün bu yazarların diğer eserlerine hem de yazıyla müdahil olmaya çalıştıkları tarihsel dönemlere yönelik yeni bir ilgi uyandıracığını umuyoruz.

Tuncay Birkan

VÂ-NÛ: BİR FIKRACININ EDEBİYATÇI OLARAK PORTRESİ

Tuncay Birkan

Eser

Vâlâ Nureddin Vâ-Nû, gelmiş geçmiş bütün Türk yazarlar içinde –muhtemelen Ahmet Mithat’tan sonra– Peyami Safa’yla birlikte en velut yani en çok yazmış isim olabilir. Bu tür verimler normalde sayfa veya sütun sayısıyla ölçülür; zaten 1934’te yazdığı bir yazıda, “Günde altı-yedi tane som sütun yazı yazarım. Cuması, pazarı yoktur,” demişliği de vardır ama o bu çokluğu sonraları daha çarpıcı bir biçimde, bir nakliye aracı birimiyle ifade etmiş: Şevket Rado, 15 Ocak 1945’te *Akşam* gazetesinden mesai arkadaşının muharrirliğinin yirmi beşinci yılı vesilesiyle kaleme aldığı fıkrada, Vâ-Nû’nun kendisine “bir kamyon dolusu” yazı yazdığını söylediğini aktarır ve ekler: “Küçük bir hesap onun yalnız on bin kadar fıkra yazdığını meydana çıkarır, kitapları da her halde yüzü geçmiştir.” O tarihten sonra yirmi yıl daha gazete ve dergilere yazmayı kesintisiz sürdürdüğü düşünülürse yazdıklarını sığdıracak bir kamyonu daha ihtiyaç duyulacağı anlaşılır.

Günümüz okurları o iki kamyon yazı arasından sadece hayatının son yıllarında kaleme aldığı *Bu Dünyadan Nâzım Geçti* adlı o harika, yarı biyografi-yarı otobiyografi kitabını biliyor; daha bir meraklılar ise yazdığı, uyarladığı veya çevirdiği çok sayıda popüler romandan sahaflara ulaşabilen 10-15 tanesini bulabilirler epey zorlanarak. Zaten kitaplaşmamış roman-

ları, kitaplaşmış olanlardan kat kat fazladır (Piyasada Vâ-Nû hakkında bulunabilen tek kitap olan *İnsan ve Eser: Vâlâ Nuret-tin Vâ-Nû*'da (Etkin, 2012) Selçuk Atay kitaplaşan 21 telif, 19 çeviri romanı varken gazete sayfalarında kalan 39 telif, 47 çeviri romanı olduğunu belirtir ki romanlarıyla özel olarak ilgilenmediğim halde ben de Atay'ın çalışmasında zikredilmeyen beş-on romanını daha gördüm.) Kendi adıyla veya "Hatice Süreyya", "Hikâyecî" gibi müstear isimlerle yazdığı, uyarladığı veya çevirdiği binlerce hikâyesinden çok azı kitaplaşmış. Yazdığı ve çevirdiği piyesler ve radyo skeçlerine ulaşmak pek mümkün görünmüyor. İlkgençliğinde hece vezniyle yazdığı ciddi sayıda şiiri de sadece hececiler veya Nâzım Hikmet üzerine çalışan araştırmacılar ve bir avuç özel meraklı biliyordu.

Bu daha klasik anlamda "edebî" türler dışında, önemli bir kısmı "Yürük Çelebi" müstearıyla yayımlanan yüzlerce röportajı; Fransız dilbilimci Jean Deny, dönemin Beyrut belediye başkanı, Kadınlar Birliği başkanı (bunu seçkiye de aldım) gibi memleketi ziyaret eden çeşitli meslek erbabı yabancılarla yaptığı özel mülakatlar; muhabir sıfatıyla ve kimini imzasıyla kimini imzasız yayımladığı binlerce haber metni; Suriye, Lübnan, Fransa, Sovyetler Birliği, İngiltere, İsrail, Yugoslavya, Almanya gibi ülkelere yaptığı gezilerin ardından yayımladığı çok sayıda gezi yazısı; kimilerini yine Yürük Çelebi adıyla kaleme aldığı, Anadolu gezilerini ve İstanbul tarihinden anekdotları içeren çok sayıda tefrikası; yıllarca her gün *Akşam* gazetesinin ilk sayfasında çıkan kısacık "Dikkatler" yazıları, yine aynı gazetede epeyce yıl devam eden "Günün Ansiklopedisi" yazıları (ansiklopedi fikrini ne denli önemseddiğini birçok yazısında dile getiren Vâ-Nû'nun bu yanını da temsil edebilmek için elinizdeki seçkiye o sütunda çıkan "Şeyh Bedreddin" maddesini de ekledim); "Ali-Veli" imzasıyla yazdığı çok sayıda skecimisi fıkra; *Haber* gazetesinde epey bir süre devam ettirdiği "Sabah Gazeteleri Ne Diyorlar?" köşesinde başka gazetelerin yazarlarıyla yaptığı tatlı-sert polemikler (bunlardan da bir-iki örnek var seçkide); çok sayıda magazin ve mizah dergisine yazdığı (dönemin öncü magazin *Yedi Gün*'deki "Kadın Denen Meçhul" tefrikası çizgisinde) hafif yazılar; Hatice Süreyya imzasıyla okurların çeşitli dertlerine çözüm bulmaya çalıştığı Güzin Ablavari yazılar; *Akşam*'daki mesaisine ilave olarak yıl-

larca Burhan Cahit'le birlikte çalıştığı *Köroğlu* gazetesinde köylülere hitaben yazdığı sayısız yazı ve haber metni ... de var gazete ve dergi köşelerinde kalan benim tespit edebildiğim kadarıyla. (Tıpkı Peyami Safa gibi, Refik Halid gibi ömrü boyunca sadece yazdıklarıyla geçinen, çok gençken çok kısa bir süre bankacılık yapması sayılmazsa sadece telif veya çeviri metin üreterek hayatını kazanan az sayıda muharririmiz gibi o da tam bir “yazı makinesi” olarak çalışmak zorunda kalmış –üstelik 1940’ların başlarında evlendiği eşi Müzehher Hanım da onun gibi tam mesai metin üretmiştir– onca çalışma karşılığında elinde, ellerinde kalan tek mülk Salacak’ta yaptırdığı bahçeli bir ev olmuştur.)

Bunlar arasında da gayet kıymetli çok sayıda metni var elbette ama Vâ-Nû'nun memleket edebiyat ve düşüncesine esas önemli katkısı, yukarıda Rado'nun, sayısının daha 1945'te on binlere vardığını söylediği ama daha gerçekçi bir tahminle gazetelere yazmayı sürdürdüğü 1965'e kadar sayıları en az on beş bine ulaşan fıkralarında, bugünkü tabirle köşe yazılarında aranmalıdır.¹ Zaten kendisi de bunun farkındadır, daha 1935'te bir ankete verdiği cevapta, “En kıymet vermediğim yazılarım kitap halinde basılmıştır fakat kıymet verdiğim yazıları henüz tasnif etmedim. Bunun için ihtiyar olmak ve bir köşeye çekilip boş vakit sahibi olmak lazımdır,” der (o boş vakti ancak ömrünün en son iki yılında bulabilmiştir muhtemelen ama o zaman da sağlığı elvermemiştir); yazdığı envai çeşit metin arasında

1. Bu yazıların önemli bir kısmına yıllar içinde ulaşip kendimce en önemli gördüğüm 3.200 kadarını da arşivlemiş; bu arşivleme işine de Refik Halid yazılarını topladığım sıralarda, sekiz-dokuz yıl önce sırf kendim okumak için başlamıştım. Ama tahmin edileceği üzere bir kere yakından tanımaya başladıktan sonra iş kısa zamanda ciddiye bindi; mutlaka yazılarından bir derleme yapmak gerektiğine karar verdim. Yani elimizdeki bu seçkinin ardında altı-yedi yıllık yarım mesai, yedi-sekiz aylık da tam mesai yatıyor. Bu tam mesai sırasında bu yazıların tamamını okuyup seçkiyi oluşturmak üzere elemeye çalıştım. Tabii ki çok zorlandım. Makul boyutlarda bir kitap olsun derken öldür Allah 300 küsur yazının altına inemeyince bir değil, iki kitap yapmaya karar verdik. Hemen her konuda kalem oynatıp okunmaya değer metinler üretmiş bir yazar olduğu için bu iki ciltlik seçkinin de Vâ-Nû'yu tam anlamıyla hak ettiği kadar temsil ettiğini iddia edebilmek zor ama elimden geleni yapmaya çalıştım. Yazıları sınıflandırırken Güröl Koca'dan, metnin yayımlanması sırasında da Mustafa Çevikdoğan'dan işimi kolaylaştıran yardımlar aldım, kendilerine teşekkür ederim.

geleceğe kalacak olanların fıkraları olacağını düşünür. Özbi-
linçli bir tanıklık, kayda geçirme ve düşünme faaliyeti olarak
sürdürür fıkra yazarlığını: Kendi yaşadığı dönemleri “içeriden”
anlamak isteyen müstakbel araştırmacıların günü geldiğinde
gazetelere, en çok da kendisinin yazdığı türden fıkralara başvu-
racağı, başvurması gerektiği tezini birçok yazısında dile getirir.

İki örnek vereceğim, birincisi 1947’den: “Önümüzdeki
asırların insanları şu çeyrek asır içinde memleketimizde neler
cereyan ettiğini merak ederlerse –romanlarda, hikâyelerde
hatta siyasi nutuklarda, başmakalelerde bulamadıklarını– ga-
zete fıkraçılarının gündelik yazılarında bol bol bulacaklardır.
Bol bol ve hakikate en yakın... Ömrü bir günlük sandığımız
satırlar, çarkın cilveli bir dönüşüyle bin yıllık olabilir.” (“Bur-
han Felek’in Kitabı”, *Akşam*, 25 Haziran 1947.)

İkincisi 1941’den: “Eminim şu yaşadığımız devrin Türki-
ye’sindeki hayatın ne şekilde olduğunu anlamak, bunu ilim ve
edebiyat eserlerine geçirmek isteyen müstakbel müdekkik ve
edip, her şeyden ziyade gazete fıkralarına ehemmiyet atfede-
cektir. Onlarda hayatımızın ve düşünce tarzımızın samimi bir
aynasını bulacaktır. Gelişigüzel kaleme aldığımız ibareler, Bi-
zans vakanüvislerinin ruzmaneleri gibi, icap ettikçe, asırlar
sonra, satır satır vesika olarak kullanılacak. Bu ne heveslendi-
ci bir tahmindir! Türk hayatını anlatmak hususunda elhabı
bozan bizim nesildir. Ecdat makale yazmamış, darbimesel söy-
lemiş.” (“İstanbul Dışındaki Vatanın Edebiyatımızdaki Mevki-
si”, *Akşam*, 2 Ocak 1941.)

Son iki cümlede kendi neslinin daha önce olmayan bir
şey başlattığı fikrine dikkat! Ben de *Dünya ile Devlet Arasında
Türk Muharriri* adlı kitabımın ikinci bölümünün önemli bir
kısmında bu başlatılanın ne olduğunu tartışmaya çalışmıştım.
Ama oradaki “Türkçede modern nesir dilini 1910’ların sonla-
rıyla 20’lerin ortalarında Falih Rıfkı, Refik Halid ve Ahmet
Haşim kurmuştur” tezime, Vâ-Nû’nun binlerce yazısıyla ya-
kından meşgul olduğum aylardan sonra şu ilaveyi mutlaka
yapmak isterim: Bu nesir diline, gündelik hayata ait envai çeşit
fenomeni, (Refik Halid ve Haşim’de olduğu gibi) esasen hayal
gücü ve fantezi yeteneğini uyaracak şekilde kaydetmenin ve
(Falih Rıfkı’da olduğu gibi) siyaset veya ideoloji tarafından
müdahale edilip ıslah edilmek üzere işaretlemenin ötesine ge-

çerek, gerçek anlamda düşünceye konu etme kabiliyet ve kıvraklığını verenler de Vâ-Nû-Peyami Safa-Ataç üçlüsü ve kısmen de Nâzım Hikmet ve Necip Fazıl olmuştur. Bunu da 40 küsur yıl boyunca istikrarlı ve özbilinçli olarak sürdüren, Safa, Necip Fazıl ve Nâzım Hikmet gibi köşe yazarlığı kendisini daha ciddi uğraşlara girmekten alıkoyan lanet olası bir mecburiyetmiş hissini yaşamadan veya bu jeste başvurmadan, keyfini çıkarıp gururla devam ettiren tek isim Vâ-Nû'dur. (Ataç ise Ankara'ya yerleştiği 40'lardan sonra gazete yazılarında çok nadiren gündelik hayatla ilgilenmiş, kendini daha çok edebiyat sorunlarını tartışmaya ve Öz Türkçecilik misyonunu vazetmeye vakfetmiştir.)

Zaten bu iki ciltlik seçkiye de dahil ettiğimiz çok sayıda metinde göreceğiniz gibi, Vâ-Nû edebiyat hakkında yazarken hemen her zaman muhataplarını (bazen edebiyat araştırmacılarını, bazen öğretmenleri, bazen de genç şair ve yazarları) "edebiyat"ın kapsamını genişletmeye, sözlükçülükten ansiklopediciliğe, çeviriden folklor derlemelerine, radyo skecinden mizah yazılarına, gazete fıkralarından –diline de özen gösteren– fikir yazılarına kadar birçok nesir türünü edebiyat kapsamı içinde görmeye başlamaya davet eder. Edebiyatı o klasik şiir-roman-hikâye üçlüsüyle sınırlamak, çok dar bir bakış açısıdır ve dahası bu darlık memleketimizde söz konusu üçlünün de yenilenip gelişmesini, modern asrın okurlarına hitap edebilmesini önleyen önemli etkenlerden biridir ona göre. Yukarıda da başvurduğum ankette bunu şöyle anlatır: "Gazeteler edebiyatçıları çekti, edebiyat pratiğe geldi, ütiliter oldu... İstidatları fıkralarda, makalelerde, gazete hikâyelerinde aramalı. Edebiyatın böyle gazete sütunlarında toplanması bir realizm doğuruyor... Gazetelerde yazı yazanlar yan yana geldikleri zaman enfüsilikten [öznelikten] ayrılarak afaki [nesnel] olmaya doğru gidiyorlar ve mecburi olarak realist oluyorlar; belediyenin işlerine karışacak kadar realist" (R.A. Sevengil, *Her Gün Bir Ediple* içinde, M. Armağan (yay. haz.), Timaş Yayınları, 2010 [1935], s. 44.) Sadece edebiyata dahil edilecek türlerin artırılmasıyla ilgili bir mesele değildir bu görüldüğü gibi: Edebiyatı, yazarın öznel his ve izlenimlerini önceden tanımlanmış türlerin teamüllerine uyarak dışavurması olarak gören anlayışın aşılması elzemdir ona göre. Dünyanın yazarın öznelğine

iyice nüfuz etmesi, yazarın algı ve ilgi kapılarını sonuna kadar açık tutarak adeta nesnellığı/dünyayı içine alacak kadar geniş bir öznelliğe varması gerekir ki dışavurduklarının, yazdıklarının bir kıymetiharbiyesi olabilsin. Vâ-Nû elbette tam bu formülasyonu herhangi bir metninde açıkça dile getirmiş değildir; edebiyatla ilgili, buraya elbette çok sınırlı bir kısmını alabildiğimiz, çok sayıda yazısını okuduktan sonra bende oluşan izlenimi özetlemeye çalışıyorum.

1930'larda edebiyat sahnesinde seslerini duyurmaya başlayan Cahit Sıtkı, Ahmet Muhip, Ahmet Hamdi gibi yeni-hececi şairlere gaddarca "Cep Takvimi Şairleri" adını vermesi, 40'lar boyunca Garip ekolünden şairlere "küçük hisseli ve mahdut mesuliyetli şiir kooperatifi" diye isim takması bir nesil kiskançlığı ve görece muhafazakâr bir şiir ve edebiyat anlayışına sahip olması meselesinden ibaret değildir (Bunların, özellikle ikincisinin de payı vardır gerçi: Kendi neslinden sonra yazmaya başlamış birçok önemli şair ve yazarın kıymetini teslim edememiş, şair olarak biraz Dağlarca ama daha çok Celal Sılay, yazar olarak da Aziz Nesin ve Yaşar Kemal dışında pek kimseyi önemsememiştir). Demek istediğim şey, Garipçileri "ellerinde minimini fotoğraf makineleri, küçük hayatlarındaki küçük enstantaneleri çekiyorlar... Fikir ve hayatın büyük davalarına karışmıyorlar" ("Şiir Kooperatifi", *Akşam*, 27 Mart 1946) diye tarif etmesinden yola çıkarak daha iyi kavranabilir belki de: Şiir anlayışı esasen Nâzım Hikmet ve Yahya Kemal gibi iki dev ismin şiirleriyle biçimlenmiş olan Vâ-Nû, sonraki şairlerin dünyalarını fazla dar ve küçük buluyordur. Bu küçük ve dar öznelliklerin dışavurumu da doğal olarak yavanlık üretiyordur.

Yani Vâ-Nû'nun aslında edebiyatla bir ucundan ülfet kuran herkesi kendi öznel hapishanelerinden çıkıp dünyalarını genişletmeye, mümkün olduğunca çok şeyle, aslında *her şey*'le ilgilenmeye çağırdığını söylemek mümkündür. Burada işler ilginçleşiyor. Zira Vâ-Nû her şeyle ilgilenmenin, her şeyden bahsetmenin esasen "gazete kronikçisi"nin ihtisası olduğunu düşünür ve birkaç yazısında vurgular bunu. İki örneğe yakından bakalım: 1935 yılında İstanbul'da açılan Sovyet ressamları sergisini gezip resimler hakkındaki eleştirilerini aktardığı yazısına şöyle başlar: "Bir resim münekkidi olamayacağımı biliyo-

rum. Lakin gazeteci, bilhassa gazete kronikçisi *her şey*'den bahsetmek salahiyetini kendinde görür. Çünkü bizim ihtisasımız *her telden çalmaktır*." ("Sovyet Ressamlarının Sergisi", *Haber*, 18 Ocak 1935.) 1951'de de spor yazarlarının sahasına girmesini aynı şekilde gerekçelendirir: "Bir gazete fkracısı –ortalama bir vatandaş olarak– her mevzuya dokunur. Bu da onun ihtisasıdır. Bir şubedeki mütehassıslar, 'Acaba ortalama vatandaşlar üzerinde ne tesir bırakıyoruz?' diye gazete fkralarını okurlar... Bir gazete fkracısı ihtisas ölçüleri değil, içtimai ölçüler kullanarak *her telden çalar*." ("Spor Hakkında İki Zıt Fikir", *Akşam*, 16 Temmuz 1951.) Burada Vâ-Nû bu her şeyle ilgilenme iştahını bütün fkracı ve kronikçilere teşmil ediyor gibi görünse de aslında onun ilgi alanının meslektaşlarının büyük çoğunluğunda rastlanmayan benzersiz genişliği, tabiri caizse ansiklopedikliği bütün dikkatli okurlarının gözüne çarpmıştır. Birazdan bu okurların yazdıklarını örneklendireceğim. Ama bundan önce bahsettiğim "her şeyle ilgilenme" iştahını, bir önceki paragrafta anlattığım şeyin yani Vâ-Nû'nun "edebiyatın/özneliğin kapsamını genişletme" çağrısının bir uzantısı olarak gördüğümü vurgulayarak mevzuyu, kulağa pek olacak şey gibi gelmiyor ama, Derrida'yla ilintilendireceğim.

Bilindiği üzere bu ünlü Fransız felsefeci muarızları tarafından sık sık edebiyatla felsefeyi karıştırmakla, felsefeyi edebiyata indirgemekle suçlanır. Derrida'nın bir sempozyumda bu suçlamaya cevap verirken söyledikleri, Vâ-Nû'nun neden popüler kurmaca eserleriyle değil de tam da bizde hiç edebiyat kapsamında görülmemiş birçok şey de dahil olmak üzere her şeyi ama her şeyi anlatma iştahı ve enerjisiyle dolu "kronikleri" ile edebiyatçı sayılması gerektiğini anlamakta işe yaracaktır gibime geliyor. Uzunca alıntılacağım metninde "edebiyatı" gayet alışılmadık bir biçimde, "her şeyi söyleyebilme"ye izin veren ilkesel hak" olarak tanımlıyor Derrida:

Edebiyat beni tam da özel hayatın ifadesine taban tabana zıt bir şey olarak ilgilendiriyor. Edebiyat yakın tarihlere icat edilmiş, görece kısa bir tarihi olan, hukukun evrimiyle bağlantılı her türden uzlaşımın yönlendirdiği ve ilkesel olarak her şeyin söylenmesine izin veren kamusal bir kurumdur. Dolayısıyla, Avrupa tarihinin belli bir dönemi içinde, edebiyatı ta-

nımlayan şey ile hukuk ve siyasetteki bir devrim arasında derin bağlar vardır: *Belli ilkelere dayanarak, her şeyin kamuya açık olarak söylenebilmesine cevaz verilmiştir.* Başka bir deyişle, ben edebiyatın icadını, edebiyatın tarihini demokrasinin tarihinden ayıramıyorum. Edebiyat, kurmaca bahanesiyle, her şeyi söyleyebilmelidir; başka bir deyişle, edebiyat insan haklarından, ifade özgürlüğünden vs. ayrılmaz... Her halükârda, edebiyat her şeyi söyleyebilmeye izin veren ilkesel haktır ve edebiyatın büyük avantajı aynı zamanda hem siyasi hem demokratik hem de felsefi bir işlem olmasıdır; çünkü edebiyat insana felsefi bir bağlamda genellikle bastırılan soruları sorma imkânı sağlar. Doğal olarak, bu edebî kurgusal kişiyi aynı zamanda hem sorumlu (Her şeyi söyleyebilirim, böylece canımın istediğini söylemekle kalmayıp aynı zamanda kime karşı sorumlu olduğum sorusunu da sorarım) hem de sorumsuz (Canım ne isterse onu söyleyebilirim ve bunu bir şiir, bir kurmaca ya da bir roman kılığında söyleyirim) kılar. Edebiyattaki bu her şeyi söyleme sorumluluğunda, kimin kime karşı ve ne için sorumlu olduğunu bilmekle ilgili siyasi bir deneyim vardır. Demokrasinin öncelikle Avrupa'daki tarihsel macerasıyla bağlantılı büyük bir şanstır bu; siyasi ve felsefi düşünce buna kayıtsız kalmamalı ve *edebiyatı özel alanla ya da ev alanıyla sınırlamamalıdır.* (“Yapıbozum ve Pragmatizm Üzerine Düşünceler”, *Yapıbozum ve Pragmatizm* içinde, der. C. Mouffe, çev. Tuncay Birkan, İletişim Yayınları, 2016, s. 129-30. Vurgular bana ait.)

Derrida'nın da edebiyat derken kurmaca veya şiiri örnek gösterdiği yolunda gelebilecek bariz itiraza rağmen, ben bu ilintinin hiç de benim gayretkeşliğimden ibaret olmadığında ısrar edeceğim. Bir kere Derrida bu örneği vermese de gazete kroniğinde veya yaygın tabirle fıkrada da “her şeyin kamuya açık olarak söylenebilmesine cevaz verildiği” açık olsa gerek. Ayrıca “edebiyatı özel alanla ya da ev alanı”yla sınırlamama uyarısı, tam da Vâ-Nû'nun memleket edebiyatçılarına sıkça yaptığı çağrıyla, özel hayatlarını dünyaya ve hayata açılarak, büyük, kamusal sorunlarla, felsefi meselelerle hemhal olarak genişletme çağrılarıyla epey örtüşüyor mu? Vâ-Nû'nun Türk edebiyatçılara getirdiği eleştirilerde, “Hazır asri/modern dö-

nemde edebiyat kavramı öznel hissiyatın terennümünün çok ötesine geçip yepyeni, gepe geniş ufuklar açmışken, artık ‘her şeyi’ söylemek mümkünken neden kendi küçücük ‘özel’ dünyanıza kapanıyorsunuz, çok önemli bir fırsatı kaçıyorsunuz!” feryadı da yok mu? Burada bir tür kibir de teşhis edebilecekler olabilir ama ben burada samimi bir üzüntü, “Biz kronikçi muharrirlerin hasbelkader yapmaya çalıştığımız şeyi siz ‘edip’ler de yapsanız, ‘her şeyi söyleme sorumluluğunu üstlenseniz’ çok daha fazla sayıda güçlü romanlarımız, hikâyelerimiz, şiirlerimiz olabilirdi, yazık,” hayıflanması görüyorum daha çok.¹

Ama yukarıda Vâ-Nû’nun “ilgi alanının meslektaşlarının büyük çoğunluğunda rastlanmayan benzersiz genişliği”nden söz ederken ima etmeye çalıştığım gibi, ediplere de örnek teşkil edecek geniş dünya ilgisi ve bu ilgiyi derinleştirmeyi sağlayacak zihinsel ve fikrî donanım çok az muharririmizde vardı. Vâ-Nû’nun bu özel konumunu ilk fark edip yazıya dökenlerden birinin, özel bir fıkracılık tarzının, muazzam gelişkin duyularının hükmettiği kalemiyle gündelik hayattaki en ufak dalgalanmaları bile hissedip oyuncu ve hafif bir edayla kâğıda geçiren tarzda kronikçiliğin Türkçedeki büyük öncüsü Refik Halid Karay olması şaşırtıcı değil. Karay, uzun bir sürgün döneminden sonra 1938’de memlekete döndükten sonra tanışıp uzun yıllar sürececek sıkı bir dostluk geliştirdiği Vâ-Nû’ya kısa sürede hayranlık duyacak hale gelmiş olacak ki 1941 başlarında ona ve eski dostu Ulunay’a yönelik bir metkiye yazar: “İkisi de kültür ehli dirler; iyi, devamlı ve çok okumuşlardır... Tiyatro tenkidi mi? Yaparlar. Edebî münakaşa mı? Girerler. Tarih bahisleri mi? Bilirler. Lisan meseleleri mi? Pek vukufludurlar. Belediyecilik mi? Âlâsından anlarlar. Ter-

1. Sait Faik, Vâ-Nû’yla edebiyat zevkleri görünüşte birbirine pek uymadığı, sık sık küçümsediği gazete muharrirlerine topyekûn savaş açan edebiyatçılar neslinin bir parçası olduğu halde en sevdiği fıkracı sorulduğunda onun adını vermişse (“Kimler Beğeniliyor”, *İnci*, 29 Aralık 1952); bunun nedeni, çok kişinin zannının tersine, kendi küçük özel dünyasına kapanmak yerine kendi öznelliğini envai çeşit fikre ve metne ama daha da önemlisi dünyanın bütün insanlarına, kuşlarına, balıklarına, ağaçlarına vs. açan (Deleuze olsa onun balık-oluşundan, ağaç-oluşundan dem vururdu herhalde), “her şeyi söyleme” iştahı duyan gerçek bir edebiyatçı olması, aslında alttan alta Vâ-Nû’yla aralarında bir fikir uyuşumu olmasındandır sanırım.

cüme mi? Çoğundan üstündürler. Resim, heykeltıraşlık, musiki, aruz vezni, hattı mihi, hiyeroglif, şamanizm, saymaya-yım, artık ne kadar 'izm'li, 'ji'li marifetler varsa hepsi sihirli dağarcıklarında mevcuttur... Ve bütün bunları, güler yüzle, gelin başından çiçek atarcasına, neşe saçıp zevk alarak yazılarına serpiştirirler.” (Refik Halid Karay, “İki Rind Meslekdaş”, [Tan, 22 Ocak 1941], *Bu Gazeteciler* içinde, T. Birkan (yay. haz.), İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2014, s. 50-51.)

Ulunay'ı Vâ-Nû kadar yakından tanımasam da epey bir fikir edinecek kadar yazısını okumuşumdur: Malumatlılığı, ansiklopedik ilgi alanı vs. konularında Karay'ın tespitlerine hak verebilirim ama çok temel bir şeyin eksikliği hissedilir onda: Tutarlı bir dünya görüşü, Vâ-Nû'nun Falih Rıfkı ve Mehmet Akif için uygun gördüğü tabirle “felsefe”si yoktur. Şöyle der Vâ-Nû kendi konumuna da işaret ederek¹: “Bizde bir muharri- rin felsefesi noktasından tenkit yahut takdir edildiği pek nadirdir... Ne lüzum var ağız kalabalığına, tumturağa, ukalalığa... Felsefeli muharrir istemeyiz... Lakin her yazının, ten içinde

1. Bu konumu yahut felsefeyi biraz daha netleştirmeye çalışmakta fayda var. Vâ-Nû'nun bütün yazı hayatını kat eden bir dert var mı, sen ne gördün diye kendime sorduğumda cevap olarak aklıma şu geliyor: Vâ-Nû'nun temel derdi, yeni kurulan Cumhuriyet'i (ama dikkat: devleti değil, kamuyu!) modern, seküler bir kamusal ahlak ve bu ahlaki kurumsallaştıracak bir örgütlülük geliştirmeye teşvik etmek ve toplumsal kültürümüzün bu ahlakin geliştirilmesine engel olan yanlarını yeri geldiğinde teşhir, yeri geldiğinde de tenkit ve teşrih etmiş gibi geliyor bana. (Bu ahlakın ona göre neleri içerip neleri dışlaması gerektiğini daha belirgin bir biçimde ele aldığı yazıları birinci ciltteki “Ahlak” bölümünde, eleştiri boyutu daha öne çıkan yazıları ikinci ciltte, özellikle de “Toplumsal Kültürümüzün Eleştirisi” bölümünde toplamaya çalıştım.) Lefebvre'in “gündelik hayatın eleştirisi” adını verdiği, benim de daha mütevazı bir adlandırma-yla “toplumsal kültürümüzün eleştirisi” dediğim şeydir bana kalırsa Vâ-Nû'nun 40 küsur yıl sürdürdüğü mesainin omurgası (Çetin Altan'ın özellikle 70'lerin ikinci yarısından sonra yapmaya çalıştığı şey de budur bence). Bu eleştiriden Osmanlı artığı hiyerarşi özelemleri ve “beslemelik” gibi âdetler de payını alır, memlekete gün geçtikçe daha fazla nüfuz eden kapitalizmin ivme verdiği kitlesel tüketim arzuları da. İşçisine hak tanımamayı marifet belleyen patron; tabiatla hiç bağ kurmadığı için ağaca, hayvana merhamet göstermeyen köylü ve şehirli; depreme, iş kazasına doğal afet gibi yaklaşmayı telkin eden devletli zihniyet; çocuğa insan muamelesi etmeyi de ev döşemeyi de bilmeyen izan ve zevk yoksunu aileler; kendine özel hiçbir merakları, hobileri olmayan geniş kitleler; eleştiriden hiç hoşlanmayan taşralılar; halka hitap etmeyi dar bir kelime hazinesiyle sade suya tirit yazılar yazmak sanan muharrirler... Hepsi bu tatlı dilli ama aslında amansız eleştirilerden nasiplenir.

can gibi, bir görünmez, gizli felsefesi vardır. Bu bir zihniyet, bir tarz-ı telakki-i cihan ifade eder... (ben) umumiyetle felsefe vahdetsizliği yapmamaya çalışırım. Bir gün ırkçı, ertesi gün Marksçı, daha ertesi gün demokrat değilim... Bence şimdiki muharrirler arasında felsefede vahdetiyle en mükemmel bir şahsiyet Falih Rıfkı Atay'dır. Onun her yazısı, kariini Garpcılığa doğru çeker. Bir an ne Pierre Loti'nin tesirine kapıldığı ne de nargileden zevkle bahsettiği duyulmuştur. Bir nesil evvel de Akif tam anlamıyla vahdet sahibiydi." ("Muharrir ve Felsefe", *Haber*, 24 Ağustos 1937.)

Vâ-Nû'nun ölümünün ardından yazılanlarda da hem inanılmaz genişlikteki ilgi alanına hem de tutarlı bir dünya görüşüne sahip olduğuna dikkat çekenler olmuş. Sözelimi 60'lı yılların bambaşka ikliminde fıkra âleminin iki starından biri olan İlhan Selçuk, "Kendi çağının fıkracılarından şüphesiz başka idi," demiş. "Fıkranın gevezelik sayıldığı, patlıcan musakkasından ve Boğaz gezintilerinden söz açıldığı devirde bir şöhretti. Buna rağmen tek tek fıkraları, bir sistem ve bir görüş içine sakın sakın yerleşiyordu. Bu da onun düzenli kültürünün kendisine bağışladığı ayrıcalıktı. Türkiye'nin acı gerçeklerine kişisel acı tecrübeleri de katılınca kişiliğinin çapından daha dar kalan bir çerçeveye sığmayı kabullenmişti. ("Bu Dünyadan Vâ-Nu da Geçti", *Cumhuriyet*, 11 Mart 1967.)

Sinema ve tiyatro oyuncusu Nüvit Özdoğru da *Türk Tiyatrosu* dergisinin Ocak 1968 tarihli sayısındaki "Geçen Yılın Götürdükleri" başlıklı yazıda Vâ-Nû'ya ayırdığı kısacık bölümde ayırt edici özelliklerini değme yazardan daha iyi saptamış: "Vâlâ Nureddin Vâ-Nû eskilerin 'allame-i cihan' dedikleri aydınlarımızdandı. Nükleer silahsızlanmadan eğitim sistemimize, sal rüzgârlarından balık köftesine kadar her türlü konuda kalem oynatmasını bilirdi. Halk Türkçesinin deyimlerini, rengini, kıvraklığını aydın Türkçesiyle öyle bir bağdaştırmıştı ki yazılarının tadına doyum olmazdı. Günlüklerini -bitmesin diye- yudum yudum okuduğumu bilirim. Kaleminden bal damlardı. Sosyal konuların gazetelerde pek tutulmadığı günlerde bıkmadan usanmadan sosyal güvenlik sorununu işledi. Türkiye'yi daha güzel günlere hazırlayanlardandı... Günlükleri, şiirleri, oyunları,

çevirileri arasından seçmeler yaparak büyük bir cilt halinde toplamak yayınevlerimize düşen görevlerdendir.”¹

Ama sanırım ardından en güzel, en derinlikli yazıyı, portre sanatının büyük ustası Haldun Taner yazmış, biraz uzun aktaracağım:

On beş hatta yirmi yıl boyu Türk basınının bir numaralı fıkracısı kaldı. *Akşam*'ın sol köşesinden her gün, öyle bilgiçlik taslamadan, edebiyat yapmadan, kelimeleri atıp tutmadan, hatta biz farkında olmadan bizi uyardı... Çok rahat ve akıcı üslubunun altında bilinçli bir halk eğiticisi, bir vulgarizatör kişiliği sezilirdi. Onun sütunu bize hocalarımızın açamadığı ne pencereler açtı. Köklü bir İstanbul terbiye ve görgüsünden gelen çeşitliliği, Galatasaraylılığın verdiği ince bir esprisi, çok sevdiği Viyana'nın hayat üslubundan edindiği zarif bir Avrupalı gustosu ve nihayet Moskova günlerinin anısı bir diyalektikten örülme, kendine özgü, çok ilginç bir kültürü vardı. Düşüncelerindeki açık seçiklik, düzenlilik ve çok taraflılık buna dayanırdı. Ama okuyucularına ve dostlarına cömertçe açtığı bu hazinenin sıcaklığını başka bir şey sağlıyordu: Bu bilginin kitabı, ikinci elden bir bilgi olmayışı... Yaşam tecrübesi içinde denenmiş olması. Vâ-Nû her şeyden çok bir yaşam filozofu, bir yaşam sanatkârı idi... Vâ-Nû'yu bir cümleyle çiz deseler, “O her şeye karşı alabildiğine uyanık bir insandı,” tanımını yaparım. Her insanın bir ihtirası, bir mesleği, bir merakı oluyor. Çoğu insanın zekâsı bu alanlarda geliyor. Buna karşılık başka alanlarda güdük kalabiliyor. Oysa Vâ-Nû'nun beyninde sürülmemiş tarla yok gibi idi. Fransız İhtilali'yle ne kadar övür olmuşsa, patlıcanın besin özelliklerine karşı da o derece ilgili idi. Hiçbir gün kaçırmadığı ajans haberlerini ne kadar dikkatle dinleyip ahkâm çıkarırsa

1. Özdoğru'nun ben daha dünyaya gelmeden önce yaptığı bu çok haklı görev çağrısını, esasen “günlük”lerine (“kronik” yerine kullanıyor bu terimi sanırım Özdoğru) odaklanmış olarak da olsa, 53 yıl sonra gerçekleştirmiş olduğuma şahsen çok seviyorum ve gururlanıyorum ama bu sevinç ve gurur benden çok önce yaşanmalı, hatta şu anda kütüphanemizin raflarında on-on beş ciltlik bir “Vâ-Nû Külliyyatından Seçmeler” dizisi olmalıydı.

Süleymaniye'nin arkitektonik estetiği üzerinde de aynı isabetli yargıları yürütebiliyordu. Yeni açmış bir yaprağın taze yeşili nasıl onu saatlerce oyalayabilirse, bir ceviz kütüğünün möble olabilmesi için ne kadar yıl, nasıl kurutulması gerektiğini de bir marangoza öğretebilirdi. Bu "uyanık" ilgi yüzünden hayatının her ânı dolu ve yoğun geçti. Bunca sene, en hasta gününde bile, onun boş bir bakışını yakalayamadım. Vâ-Nû'yu bu kadar sevimli, sıcak, hayat dolu ve genç yapan da bu idi. ("İki Sevimli Hece", *Ölürse Ten Ölür Canlar Ölesi Değil*, YKY, İstanbul, 2016, s. 144-145.)

Taner'le hemfikir olmadığım tek nokta Türkiye'nin bir numaralı fıkracısı olarak kaldığı süreyi daha uzun tutmak, mesela yirmi beş-otuz yıla uzatmak gerektiğini düşünmem herhalde. Ama Taner'in harika portresinin asıl "kendine özgü, çok ilginç bir kültürü" olduğunu söylediği cümlesinden yola devam etmek istiyorum. Orada muazzam bir yaşam deneyimine, dönem okurunun çoğunun Vâ-Nû'yu az çok tanıdığını varsayarak, sadece başlıklar halinde değiniyor Taner. Halbuki bugünün okuru için Vâ-Nû sadece büyük şair Nâzım Hikmet'in biyografisini de yazan bir dostundan ibaret. Fiziksel ya da sanal herhangi bir ansiklopediden Taner'in değinip geçtiği bu başlıkların içeriğini biraz daha doldurmak da mümkün tabii. Dahası meraklı okura *Bu Dünyadan Nâzım Geçti* kitabını da bu sefer Vâ-Nû'nun kendi hayat hikâyesine yoğunlaşarak okumasını salık vermekle de yetinebilirdim. Ama sadece yazılarında, çoğunlukla da mevzuya giriş kabilinden anlattığı birçok ayrıntı var ki o "kendine özgü" kültürünü, bilgilerinin handiyse tamamının "yaşam tecrübesi içinde denenmiş" olmasını anlamak için en azından bir kısmını anlatmak şart.

Hayat

Vâ-Nû 1901 yılının ilk aylarında doğmuş. Birkaç yazısında hayata 20. asırla aynı sıralarda başlamış olduğunun özellikle altını çizer. Babası Mehmet Nureddin üst düzey bir Osmanlı memuru, Selanik (kesin olmamakla birlikte Vâ-Nû da muhtemelen orada doğmuş) ve Beyrut valilikleri yapmış. Vâ-Nû da doğal olarak çocukluk dönemlerinin önemli bir kısmını günümüz Türkiye'sinin sınırları dışında kalan bu iki şehirde geçir-

miş. Sık sık neredeyse hiç hafızası olmadığını söylediği yakın arkadaşı Nâzım Hikmet'in tersine inanılmaz güçlü bir hafızası olan Vâ-Nû buralardaki hayatına dair çok şey hatırlar. Selanik'teyken, babası İttihat ve Terakkili olduğu için Enver ve Talat paşaların evlerine sık sık geldiklerini ve yine sık sık Üsküp ve Manastır'a gittiklerini, Meşrutiyet ilan edildiği gün yedi yaşında bir çocuk olarak Enver Paşa'nın elini öptüğünü anlatır. Eve sık gelen ricalin babasıyla konuştukları "yüksek Türkçe"ye buralardan aşına olduğu anlaşılıyor.

Daha sonra Lübnan'a geçtiklerinde babası onu Beyrut'ta (o neredeyse hep "Berut" diye yazar) üç Hintli biraderin yönettiği bir Amerikan kolejine yazdırmış. Büyük bir bahçesi olan bu okulda öğrencilere hep bir şeyler yetiştirmeyi telkin ederlermiş. Vâ-Nû'nun bu dönemle ilgili yazdıklarından tabiat ve ağaç sevgisinin temellerinin burada atılmış olduğu anlaşılıyor. Ayrıca 10 yaşındayken bu okulda Halepli Abdurrahman diye bir hoca ona "kum mu daha kuvvetli demir mi" diye sorarak kolektife karşı ferdi önemini anlatmış, ferdi temsil eden kumun kolektifi temsil eden demiri çizebildiğini göstermiş ("Kum mu Demir mi?", *Akşam*, 27 Ağustos 1940). Bu ders ruhunda çok derin bir yere temas etmiş olacak ki özellikle 1920'lerle birlikte bütün dünyada yükselişe geçen kolektivist hareketlerin ferdi ezme tehlikesine karşı uyarılarda bulunan çok sayıda yazı yazmıştır. İleriki yıllarda Nâzım Hikmet'le birlikte gittikleri Moskova'da birçok açıdan ikna edici bulduğunu, dünya görüşünün en önemli bileşenlerinden biri haline getirdiğini bildiğimiz Marksizmin eğitimini aldığı sıralarda etraftaki kolektivizmin bazen kendisine çok boğucu geldiğini şu satırlardan da anlıyoruz: "Bir ecnebi diyarda her şeyi umumi olan bir mektepte okurken, otelde oturan bir dostumun ara sıra ziyaretine gider; banyo dairesine, ihtiyacım olmadığı halde girerek yarım saat, bir saat, sırf kendi kendimle baş başa kalmak için kilitlenir, orada 'maşeri [kollektif] insan' olmanın boğuntusundan kurtulurdum" ("Kollektif Terbiye ile Ferdi Hüviyet Arasında Muvazene", *Akşam*, 13 Ağustos 1946). 1925'te memlekete döndüğünde komünist hareketle her türlü resmî bağı koparmış olmasının ardında, belki kısmen anarşizan da denebilecek bu ferdiyetçi damarın olduğu söylenebilir (*Asri Rüyalar, Fetiş Rejimler* cildinde yer verdiğimiziz, siyaset ve iktisatla ilgili birçok yazısından

da anlaşılacağı üzere “liberalizm” e hiç sıcak bakmaz çünkü, ama bizdeki uygulamasına işçi sınıfını tamamen yok saydığı için sert itirazlar getirirse de “devletçiliği” yine de ehven bir yol olarak gördüğü için anarşist sayılması mümkün değildir. Sonuçta ferde önem verse de ideolojik olarak kesinlikle, “demokratik sosyalizm” diye adlandırılabilir bir tür kolektivizmden yanadır).

Fazla hızlı gittik, geri dönelim. Babasının ağırlaşan hastalığı yüzünden Beyrut’u terk edip İstanbul’a döndüklerinde aile büyükleri, bütçeleri aslında pek elverirse de çocuklarının geleceği adına zamanın seçkin ailelerinin toplandığı Göztepe’ye yerleşirler; gençliğe daha tam adım atmamış Vâlâ’nın Beyrut’ta başlayan tabiat sevgisi burada daha da pekişir (“Çocukluğum Göztepe taraflarında geçtiği için kır, çayır, tarla tarzındaki düzlükleri çok severim. Denizi, dağları ve diğer güzellikleri bir top rak genişliğinin ufkundan temaşa eylemek apayrı zevktir.” “İstanbul’un Latif Bir Kısmı”, *Akşam*, 21 Şubat 1941). Vâ-Nû Kadıköy’deki “Frerler” okuluna gitmeye başlar, ama kısa bir süre sonra babası ölünce oradan alıp Galatasaray’a yatılı öğrenci olarak verirler. Annesi, biri de yeni doğan dört çocukla zor günler geçirirken, Vâlâ’nın okuldaki macerası da pek iyi başlamaz. İlk sınavda önceki okuldan zaten ezbere bildiği bir hikâye çıktığı için önce Fransızca üçüncü sınıfa alırlar ama yaptıkları Türkçe sınavında *Sabah* gazetesinin ağır terkiplerle dolu başmakalesini iyi anlayamayınca tekrar ikiye geçer. Sonra Fransızcasının da o kadar iyi olmadığı anlaşılınca bire geçirilir. Bütün okulun alay konusu olur (Bunu “Bir Hicran” adlı bir hikâyesinde anlatır). Yine de böyle kötü başlayan Galatasaray macerası ona çok şey kazandırmıştır. Ailecek de tanıştıkları Nâzım Hikmet’le esasen burada dostluk kurar. Hocalarının çoğunu da ölümlerinin ardından yazdığı yazılarda genellikle olumlu anacaktır ama en çok riyaziyeci Bedros Adruni’den aldığı formasyonu önemser: “Çalışma ve düşünce kabiliyetimin ilk teşekkülünü riyaziyeci muallimimiz Bedros Adruni’ye medyunum... Bu adam, riyaziye gibi kupkuru ve illallah dedirtici bir dersi, adeta sairane bir şekilde, aşkla öğretir ve bizi hayran hayran dinletirdi. Riyaziye-yi mektepte moda yapmıştı... o hâlâ nazarımda manevi bir devdir” (“İyi Hocalar”, *Haber*, 27 Temmuz 1937).

Galatasaray’ı bitirdikten sonra 1916 yılında İtibar-ı Milli Bankası’ndan aldığı bursla Viyana Ticaret Akademisi’nde ban-

kacılık eğitimi görmeye başlar. Burada, çoğu sonradan İş Bankası'nda önemli görevler üstlenen on kadar Türk öğrenciyle birlikte bir yılı aşkın süre eğitim görür ama ailesinin maddi sıkıntıları artınca 1917'de tekrar İstanbul'a dönmek zorunda kalır. Viyana kafeleri, gösteri ve eğlence merkezleriyle, Taner'in dediği gibi, onun için çok önemli bir gusto eğitim merkezi işlevi görmüştür. Özellikle müzik zevkini burada geliştirdiğini birçok yazısında anlatmıştır: "Gençliğimde o derece musiki severdim ki, Viyana'da tahsildeyken gişe önünde dört saat bekler, dört saat de temaşa veya konser salonunda ayakta durup ucuz yerde opera ve salon müziği dinlerdim. ("Musiki ile Bayıltmak", *Akşam*, 7 Ocak 1951.)

Döndükten sonra mecburen İtibar-ı Milli Bankası'nda birkaç sene memur olarak çalışır. Ama bu işi sevmez, şiir yazmayı daha çok önemsemektedir. Bankada çalışmaya devam ettiği sırada tanıştığı Celal Sahir, Yusuf Ziya ve Orhan Seyfi'yle birlikte Türkçede hececi akımın sahneye çıktığı ilk antoloji olan *Birinci Kitap*'ı yayımlarlar. Sonrasında kendi tabiriyle "sudan bir bahane" bularak bankacılığı bırakacak, kendisini bu seriyi İkinci, Üçüncü... Kitap'larla devam ettirmeye adayacak ve "yarı aç yarı tok" vaziyette zamanın edebiyat çevrelerine karışacaktır.

Ama memlekette işler hiç iyi gitmemektedir. Birinci Dünya Savaşı'nın en büyük kaybedenlerinden olduğumuz netleşmiş, İttihat ve Terakki ileri gelenleri memleketten kaçmış, İstanbul yabancı askerlerce işgal edilmiştir. Bundan sonrasını *Bu Dünyadan Nâzım Geçti*'de Vâ-Nû zaten ayrıntılı olarak (ve tabii pek güzel!) anlattığı ve birçok kişi tarafından gayet iyi bilindiği için biraz hızlı anlatacağım: Bir noktada, yakın arkadaşı Nâzım Hikmet, Yusuf Ziya ve Faruk Nafiz, yani dört genç şair Ankara'ya giderek Milli Mücadele'ye katılmaya karar verirler ve 1921 yılının ilk günü İstanbul'dan kalkan bir gemiye binerek İnebolu'ya varırlar. Ankara'dan sadece Vâ-Nû ile Nâzım'ın gelmesine izin çıkınca diğerleri geri döner. Orada karşılaştıkları Spartakist öğrencilerin anlattıklarından etkilenirler. Ankara'ya varıp yazdıkları milliyetçi şiirlerle istenenden fazla sansasyon yaratınca (çok sayıda gencin Ankara'ya gelmesinin yaratacağı "iaşe ve ibate" sorunlarından korkulmaktadır) Bolu'da öğretmenlik yapmalarının daha uygun olduğuna karar verirler. Nâzım da Vâ-Nû da Anadolu'daki hayatla ve orada

yoksulluk ve taassubun (kitapta çok daha güzel anlatır tabii Vâ-Nû: “Perişanlık, derbederlik, bilmezlik, başarmazlık, başaramazlık. Ya o pislik...”) pençesinde yaşayan insanlarla ilk defa bu yolculukta ve Bolu’daki ikametleri sırasında tanışır. Ama Vâ-Nû Anadolu’da, biri kendi isteğiyle, biri sürgün edilerek, iki kere daha ikamet edecektir.

Bir süre burada çalıştıktan sonra hem daha önce tanıştıkları Spartakistlerin hem de bir ağır ceza reisinin söylediklerinden etkilenerek devrim-sonrası Rusya’ya gitmeye karar verirler. Sonrası malum: Önce epey İttihatçının topladığı Kafkasya’da (esasen Batum, Tiflis ve Bakü’de), sonranın *Kadro*’cusu Şevket Süreyya, eşi ve dilci (ama o sıralarda ticaretle uğraşıyordu) Giritli Ahmet Cevat’la oluşturdukları bir “sosyal aile” halinde yaşarlar. Bir müddet burada yaşadıkdan sonra Moskova’ya geçmeye karar verirler. Moskova’ya yaptıkları epey maceralı tren seyahati sırasında ülkeyi kasıp kavuran kıtlık yüzünden dev boyutlara ulaşmış açlığın ne demek olduğuna tanıklık ederler. Moskova’daki Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi’ne (KUTV) kaydolurlar. Lenin’in öleceği sıralarda alttan alta başlayan Troçki-Stalin çatışmasına birinci elden tanıklık ederler. Moskova’daki diğer üniversitelerde Troçkistler hâkimken onlarınkinde Stalinistler ağırlıktadır ama onların gönlü de epey bir süre dünya devrimi fikrini savunmaya devam eden Troçki’den yanadır (Vâ-Nû birkaç yerde Troçki’nin hitabetinden ne kadar etkilendiğini anlatır), ama Vâ-Nû sonraları Nâzım’ın Stalin tarafına geçtiğini anlatırken kendi görüşlerinin ne ölçüde değiştiği bahsine pek girmez. Sonradan yazdığı ve buraya iki tanesini aldığım çeşitli yazılarda da sanki gönlü Troçki’den yana olmakla beraber, Stalin’in “tek ülkede sosyalizm” fikrini daha gerçekçi bulduğu izlenimini aldım.

Vâ-Nû Moskova’da ağır hastalıklar geçirir, âşık olur, evlenir, hatta Hatice Süreyya adını verdiği (bu ismi sonradan kendisi müstear isim olarak da kullanacaktır) bir kızı olur ve 1925’te üniversiteyi bitirir. Dolu dolu geçen bu öğrenciliğin nasıl bir ortamda sürdüğünü beş yıl sonra yazacağı bir yazıda şöyle anlatacaktır:

Viyana’da bir, Moskova’da dört-beş seneyi, genç, heyecanlı ve hür bir muhit içinde, fikir, his, mefkûre münakaşaları, mücadeleleri yaparak geçirmişimdir ki, tadı damağımda-

dır. Sanki beşeriyetin saadet ve refahı yahut felaket ve izmihlali o gün vereceğimiz kararlara, varacağımız neticelere bağlı imiş gibi bağır bağır bağırır, ter ter tepinir; yekdiğerimizi ilzama, iknaya uğraşırdık. Ömrümüzün sonuna kadar sarsılmayacağından emin bulunduğumuz kanaatlerimiz vardı ki, ertesı gün, dershanede, profesör düşüncelerimizin yanlış olduğunu ispat edip de bizi fikrimizden caydırınca –mukaddesatının yıkıldığını gören müminler gibi– aramızda ağlayanlar olurdu... Fakat her kanaat yıkılışı ve her yeni bir kanaatin teessüsü, bizi tekâmül merdiveninde bir basamak yükseltir-di. ("Talebemiz Mefkûresiz mi?", *Akşam*, 29 Eylül 1930.)

Okulu bitiren Vâ-Nû aynı yıl memlekete döner, ama eşiy-le kızını memlekete getirmeyi başaramaz. Memlekete dönüşünde kendisini yine her zamanki geçim meselesi beklemektedir. Komünist üniversitesinde okuduğu için herhangi bir devlet memuriyetine giremez, zaten öyle bir beklentisi de olmadığı anlaşılıyor. *Vakit* gazetesine dışarıdan birtakım yazı ve çeviriler vermeye başlar, bir arkadaşıyla tercüme bürosu kurar. Orada da hayatının hemen her döneminde olduğu gibi inanılmaz bir tempo ve yoğunlukla çalıştığını anlarız yazdıklarından. Aynı yıl çıkan bir fırsatı değerlendirerek bütün Akdeniz limanlarını gezen Seyyar Sergi'de tercümanlık yapar, gezi izlenimlerini de *Vakit* gazetesine yazarak gazetecilik yolunda ilk ciddi adımı atmış olur. Ama uzun yıllar sürecek gazetecilik serüveni esasen 1927'de *Akşam* gazetesine girmesiyle başlar. Buraya epey zaman sadece telif ve tercüme hikâyeye verir, bir süre sonra düzenli olarak fıkra yazmaya da başlar ve gazetenin kalıcı yazarı haline gelir. Bu Sunuş'un girişinde o gazetede ve diğerlerinde ne kadar çok iş ürettiğini anlattığım için işlerini anlatmaya gerek görmüyorum.

8 Nisan 1930'da ölümden döner. Nâzım Hikmet'in teyzesi Sara Hanım'la evli olan tüccar Şevket (Mocan), eşiy-le Vâ-Nû arasında gizli bir ilişki olduğunu duyunca Babiâli Yokuşu'nda yazarımıza ateş eder ama gözleri şehla olduğu için yanlışlıkla *Akşam* gazetesi çalışanlarından birini vurarak yaralar. Bu olayın bir etkisi var mıdır bilinmez, gazetesi aynı yılın haziran ayında Vâ-Nû'yu uzun bir yurtdışı seyahatine gönderir. Önce Suriye'ye, sonra çocukluğunun geçtiği Beyrut'a ve Paris'e giderek aylarca kalır, gezi izlenimlerini ve hikâyelerini gazeteye düzenli olarak

yazmaya devam eder. O sıralarda İspanya büyükelçisi olan Yahya Kemal'in davetiyle bir aylığına Madrid'e de gider. İspanyol polisi Moskova'da üniversite okumuş ve kahvelerde, otel salonlarında durmadan yazı yazarken görülen bu yabancından şüphelenip kaldığı oteli basarak yazdıklarına el koyar. Neyse ki o sıralar, Atatürk'ün kendisini takip ettirdiği paranoyasına kapılmış olan Yahya Kemal, akıselimini toplayıp devreye girer de yazılar kurtulur. Bu seçkiye de aldığımız bir yazıdan Vâ-Nû'nun yine o sıralar uluslararası sularda dolaşan gemilerden birinde çalışmak üzere bir denizcilik şirketine de başvurduğunu anlıyoruz (Vâ-Nû'nun hayatında böyle ani ve büyük kararların epey çok olduğu görülüyor). Hatta kabul de almış ama cesaret edememiş. Yazıda o cesaretsizliğine hayıflanır.

1932'de de öğrenciliğinin geçtiği Moskova'ya bu kez resmi bir heyetle birlikte giderek gördüğü değişiklikleri okurlarına anlatır. 1933'te *Akşam*'dan ayrılarak Moskova yıllarından da tanıdığı Nizamettin Nazif'le ("Deli Nizam") birlikte *Hergün* gazetesini kurar. Gazete başarılı olamayıp batınca bu kez *Vakit* gazetesinin patronlarıyla birlikte *Haber Akşam Postası*'nı kurar. Öz Türkçecilik çılgınlığının zirveye çıktığı ertesi yıl, gazetede bu akıma hararetle destek verir, kendisi de örnek niteliğinde çok sayıda öz Türkçe yazı yazar; hatta bununla da kalmaz, eşi Meziyet Çürüksulu'yla birlikte Türkçedeki ilk öz Türkçe roman olan *Savaştan Barışa*'yı yayımlar. Döneminin çoğu yazarı gibi bu akıma bir süre o da destek verse de sonraları, bir kısmını bu seçkide "Dil" başlığı altında topladığımız yazılarından da anlaşılacağı üzere, dilin fakirleştiği endişesiyle daha ılımlı bir sadeleşmeden yana çok sayıda önemli yazı yazar.

35 yaşına girdiği 1936 yılının sonlarında Vâ-Nû'nun yazar değil de haber olarak gazetelerde yer aldığını görürüz, yine büyük bir karar almıştır. 10 Kasım 1936 tarihli *Haber* gazetesinin ilk sayfasında yandaki haber yer alır:

Gazetenin içeriği sayfalarında Vâ-

Nû bu kararı neden aldığını anlatan bir yazı yazmıştır; aynı şeyi ayrıca *Açıksöz* gazetesinde Nizamettin Nazif'e röportaj vererek de yapar. Haber Babiâli'de sansasyon yaratır. Nihayet aralarından biri, yıllardır dillere pelesenk edilen onca, "Anadolu'ya gitmek, oralarda yaşamak, köylüyle temas etmek lazım" lafından sonra bunu yapıyordur ne de olsa! Bunun dedikodusu bir süredir yapılıyor olsa da kimse İstanbul'un seçkin ailelerinden birinin kızı olan Meziyet Hanım'ın gidip Ünye gibi bir yerde yaşayacağına ihtimal vermemiştir. Üstelik Vâ-Nû'nun tabiriyle "koloni olarak", iki aile gidiyorlardır. Gerçekten de 29 Kasım'da yola çıkarlar ve Ünye'de yaşamaya başlarlar. Vâ-Nû'nun oradaki hayatı anlatan ilk "mektup"u 11 Aralık'ta yayımlanır. Önce daha sık, sonraları daha aralıklı periyotlarla 1937 yılının Ağustos ayına kadar bu yazılar devam eder.¹

1937 yılının 27 Kasım'ında ise Vâ-Nû'yu yine *Akşam* gazetesinde görürüz. Önce esasen sağlıkla ve maişetle ilgili nedenlerle Ünye'den, sonra da *Haber* gazetesinden ayrılıp kürkçü dükkânına geri dönmüştür. Nisan 1954'e kadar da bu gazetedede yazmayı sürdürecektir.

1939 sonlarına doğru çok sevdiği eşini, epeydir rahatsız olduğu anlaşılan Meziyet Hanım'ı kaybeder Vâ-Nû.

1942'de batan *Refah* vapuruyla ilgili olarak yazdığı bir yazı yüzünden (bu yazıyı imzasız olarak yazmış olmalı, imzalı bir yazısını bulamadım çünkü) askere alınıp er rütbesiyle Konya'ya sürgün edilir. Oraya Meziyet Hanım'ın yakın dostlarından, kendisinin de çok iyi anlaştığı Müzehher Hanım'la birlikte gider ve orada evlenirler. Bir seneyi aşkın bir süre kaldıkları Konya'dan yazılarını düzenli olarak göndermeye devam eder ama gazete yönetimi nedense hikâye ve roman tefrikalarını yayımlamak istemediği için geçinmekte epey sıkıntı çekerler. Buradan yazdığı yazılardan bir-ikisinde bazı medeniyetsizliklerden şikâyet edince, şehrin ismini vermediği halde ahaliyi epey kızdırmış, valiye ve garnizon komutanına şikâyetler yağmıştır!

1. Çok önemli birer tanıklık niteliğindeki bu yazılardan hiçbirini bu seçkiye almadık. Önümüzdeki sene ayrı bir cilt olarak yayımlamayı planlıyoruz.

İstanbul'a döndükten sonra karıkoca maiyeti toparlamak için her zamanki yoğun tempolarının da çok üstüne çıkarak çalışmaya başlarlar ve bu tempo çok uzun süre devam eder. 1945 sonlarında Vâ-Nû, yıllardır görüşmediği, haberleşmediği kadim dostu Nâzım Hikmet'le eşi Müzehher Hanım'ın girişimleri sayesinde yeniden yazışmaya başlar. Kısa bir süre sonra şairi Bursa Cezaevi'nde ziyaret de ederler. Buzlar çözülmüştür! Yazışmalar Nâzım Hikmet'in açlık grevine yatışına ve birkaç ay sonra çıkan af sayesinde özgürlüğe kavuşmasına kadar sürecektir.

Bu sıralarda memleket de "demokrasi"ye geçmiş, çok partili bir düzen kurulmaya başlamıştır. Vâ-Nû bu dönemde inanılmaz güzellikte yazılarla kurulacak partilerin sınıfsal temelli olmadıktan sonra pek de bir anlamı olmadığını, memlekete asıl kurtuluşun "demokrasi" nutuklarıyla değil işçi ve köylülerin kendilerini temsil edecek partiler, sendikalar kurup örgütlenmesiyle geleceğini, aksi takdirde bizi bekleyen sadece "aç kalma hürriyeti" olduğunu anlatmaya çalışır okurlarına. Zaten 1930'lardan beri Türkiye'de memurlar dışındaki halk kitlelerinin sosyal güvenceye kavuşturulmasının vazgeçilmez bir hak olduğunu vurgulayan onlarca yazı yazmıştır; ölene kadar da bu konunun takipçisi olmuştur; bugün yeniden fena halde budanmaya çalışılan sosyal haklardan bir dönem toplumun geniş kesimleri yararlanabilmişse bunda Vâ-Nû'nun ısrarlı takibinin ve emeğinin de payı olduğunu söylemek hiç de abartılı olmayacaktır.

Yine aynı dönemde fikir ve ifade özgürlüğüne devletin yaptığı müdahaleleri, laiklik ilkesinden verilen ve gündelik hayata ânında, kadınlara yönelik saldırıların artması şeklinde yansıyan ödünleri sert biçimde eleştiren çok etkili yazılar da kaleme alır. Toplumda yaygınlaştırılan din tasavvurunun ilkelliğini teşhir etmekle kalmayıp tek parti döneminden miras laiklik anlayışını da eleştirir: Laik bir ülkede Sünni Müslümanlar da devletten bağımsız olarak örgütlenmelidir. Diyanet İşleri Başkanlığı'na gerek yoktur. 1930'larda ve 40'lı yılların ilk yarılarında feminizmi üst sınıf kadınlarının gereksiz meşgalesi olarak gördüğü (ama o dönemde mesela Sabiha Sertel de aynı fikirdedir), kadınları ve kadınlığı hep geleneksel, hatta yer yer

muhafazakâr terimlerle tasvir ettiği halde¹, bu saldırıların arttığı 1945-1960 arasında, onun günümüz feministlerince bile takdir edilebilecek kadın dostu yazılarının sayısının da arttığı gözlemlenir.

1950 yılına gelindiğinde Nâzım Hikmet'in açlık grevinin kamuoyunda yankı bulması için aktif bir biçimde çalışır (bu konuda yazdığı iki makalesini de ekledik seçkiye) ve hazırlayıcılarından olduğu af çağrısı metnine, çok farklı ideolojik eğilimlerden imza toplanmasında geniş çevresi sayesinde çok etkili olur.

1954'te *Akşam* gazetesinden ayrıldıktan sonra gazete değiştirme sıklığı artar. Önce *Cumhuriyet*'te, sonra *Tercüman* ve *Havadis*'te, 1960 sonrasında da *Zafer*, *Meydan* ve *Haber* gazetelerinde yazacaktır. 1960'tan sonra genellikle sağ kesime ait gazetelerde yazması eleştirilmiştir ama buralarda da kendi çizgisinden ödün verdiği söylenemez. Yine de CHP'ye yönelik eleştirilerinin dozunun epey sertleştiği görülür (ki bunlarda da genelde çok haksız sayılmaz). Bir yandan *Yön* dergisine de yazar (buraya orada çıkan iki yazısını aldık) ve çoğu yakın arkadaşı olan yeni sosyalist yazarları sık sık CHP'ye fazla hayırhah bakmamaları gerektiği konusunda uyarır. Sosyalist çevrelerle irtibatı hep sürmüştür: 1962'de Mehmet Ali Aybar'la birlikte Temel Hakları Yaşatma Derneği'ni kuran isimlerden biridir.

1965'te Nâzım'la ilgili kitabının yazımını bitirdikten bir süre sonra sağlığı kötüleşince gazetelerde yazmayı bırakmış, 1967'de tutkuyla bağlı olduğu ve dolu dolu yaşadığını şu dönemden bile anlayabileceğimiz hayata veda etmiştir. Mezar taşında Nâzım'ın şu dizeleri yazılıdır: "Güzelim dünya elveda ve merhaba kâinat!"

1. Aylin Özman, Vâ-Nû'nun bu meseledeki sorunlu bakışını şu yazısında ayrıntılı olarak örnekler ve eleştirir: "Domesticated Souls: Vâla Nureddin (Vâ-Nû) on Womanhood", *Turkish Studies*, Cilt 8, Sayı 1, 137-150, Mart 2007.

GÜNDELİK HAYAT

Tuluat Kumpanyasında

Öteye beriye burnunu sokmak meraklısı bir dostum geçenlerde şehrimizin ismi bile çok kimselerce meçhul bir köşesindeki tuluat tiyatrolarından birine dalmış. Seyrettiklerini sonradan bana yağlandıra ballandıra anlattığı için merakımı yenemedim. Dostumla birlikte şehrin o köşesine gittik. Etrafı tahta perde çevrilmiş bir bahçenin önünde klarnetle “Fleur d’Amour” çalınıyor, davul tempo tutuyor. Bittabi elektrikler, bayraklar, meraklı bir kalabalık. Gişeye yanaştık. İki kişi için birinci mevkiye elli kuruş istediler. Verdik. Bilet desteleri önlerinde durduğu halde her nedense bilet kesmeden bizi içeri koyuverdiler. Girdik ki mahaşerallah! Birinci mevkide iskemle bulmak değil a, iğne atsan yere düşmeyecek. Localardan biri boştu. Onu tutmak üzere gişeye döndüğümüz zaman teşhis olunduk. İsmimi telaffuz ettiler. İki-üç kişi etrafımı aldı, “Aleyhimizde yazmaya geldiniz galiba?” dediler.

Daha ben cevap vermeye hazırlanırken bu tanımadığım zevat arasında bir tane tanıdığım hasıl oldu: Çocukluğumuzda senelerce beraber yaşadığımız bir mektep arkadaşı.

“Sakın ha,” dedi, “aleyhte maleyhte yazmaya kalkış-

ma! Burasını ben işletiyorum. Malum ya: Galatasaraylı-
yız! Galatasaraylılar ancak birbirlerine yardım gösterirler.”

Fiyat farkını almadan boş locayı bize açtılar. Neşem kaçmıştı. Aleyhte, lehte düşündüğümü yazmayacak olduktan sonra buralara kadar, büyük büyük, ne demeye kalkmış da gelmişim? Mamafih azıcık imalifıkr edince çareyi buldum: Madem mektep arkadaşımındı, tiyatronun nerede ve ne isimde olduğunu söylemeyecek, yalnız orada gördüklerimi yazacaktım. Artık ferahladım, etrafın tetkikine giriştim. Üç yüz kişilik bir kalabalık, bahçede, kırık sıra ve iskemlelerde, şanoya karşı oturuyor. “Parter”in etrafına, kumdan ve alçıdan, sümmettedarik çepeçevre alçak bir duvar yapılmış. Bu açık duvarın arkasını tahtalarla bölmüşler, bölmüşler, loca addetmişler. Localarda, ol ameleü’n-nas rakı içilmektedir. Perde iner inmez dört-beş ses birden yükseliyor: Fıstıkçının, kahvecinin, gazozcunun, simitçinin, nane şekercinin, çikolatacının sesleri... Mamafih halk mütemadiyen bir şeyler yiyip içmekle beraber satıcılara pek ruy-ı iltifat göstermiyor. Çünkü dikkat ettim: Evlerinden yiyecekler ile içeceklerini de beraber getirmişler. İşte bir gazeteden çıkarılan patlıcan dolmaları. İşte, şu hanımnine de dizine oturttuğu testiden gelinine ve torunlarına mavi boyalı çinko maşrapayla su dağıtıyor. Arkadaşımla ben çenemiz oynamadığı için el âleme karşı bayağı mahcup düştük. Burada biraz da bara giderek “konsomasyon” yapmayan hasis insanlara benziyorduk.

Binaenaleyh kahvecinin teklifini reddedemedik. İki kahve getirttik. Nargileleri de locamızın duvarına oturarak başladık gurul gurul guruldatmaya... Ceketlerimizi çıkarmış, bir iskemlenin arkalığına geçirmiştik. Keyfimize payan yoktu. Seyrediyorduk.

Kantolar malum... Bunda yeniden tarif edecek bir şey yok: Kim bilir kantolara dair kaç yazı okumuşsunuz-

dur. Benim yeni intibam, şunun tekidi oldu: Hanımefendiler istedikleri kadar “rejim”le zayıflamaya çalışsınlar, zayıf beğenmek zevki yalnız mahdut bir münevver sınıfa has zevk. Halk eti butu dolgun, göğsü göbeği yerinde kadınlardan hoşlanıyor.

Tuluat piyeslerinin resmen memnuiyeti hâlâ devam ediyor galiba ki oyundan evvel, suflör deliğine araba körügü şeklindeki kutuyu oturtular. Bittabi içine suflör muflör girmedi. Piyes gene tuluat halinde devam etti. İsmi *İncili Çavuş* olan bu piyes, birçok noktainazardan, üdebamızın muntazam devam ederek lisan vesaire tetkikatı yapmasına değer bir cazibededir. Aktörler içinde, Komik Ahmet Efendi’nin fitri sanatkârlığını zikretmeden geçemeyeceğim.

Dün geceden bende kalan en iyi intiba, memleketimizde, kadınlık sahasında yapılan teceddüt hareketinin en aşağı halk tabakasında bile hazmedildiğini görmekliğimdir. Tiyatroda kadınlar ve erkekler gayet alışkınca ve bir Avrupalı soğukkanlılığıyla yan yana oturmaktaydılar. Üç-beş senede gösterilen bu tekâmül akıllara hayret verecek şeydir.

Akşam, 21 Ağustos 1929

Asri Rüyalar

“Asri berber”, “asri manav”, “asri sinema”, “asri bakkal”, “asri birahane”, “asri meyhane” ... Dükkân isimlerine dikkat etmişsinizdir; içlerinde ne kadar çok “asri”si var. Tıpkı Meşrutiyet senelerinde “hürriyet berberi”, “hürriyet manavı”, “hürriyet birahanesi” ilh olduğu gibi. Mamafih yalnız dükkân isimlerinin değil rüyaların da asrisi var!

Vâlâ Nureddin 'Vâ-Nû', günümüzde sadece Nâzım Hikmet'in yakın dostu ve biyograficisi olarak hatırlanıyor. Oysa çok uzun yıllar "Türkiye'nin bir numaralı fıkracısı" kabul edilmiş, hem inanılmaz genişlikteki ilgi alanıyla hem de kıvrak Türkçesiyle özellikle kendinden genç birkaç kuşak aydının büyük bir zevkle takip ettiği iyi bir yazardı. Fıkracılık mesaisini, 1920'lerin ikinci yarısından 1960'ların ortalarına kadar kesintisiz olarak, belli bir dünya görüşü etrafında sürdürmüş istisnai bir kalem adamıydı. Hep şu kaygıyı gözetmişti: Yeni kurulan Cumhuriyet'in yurttaşlarını modern, seküler bir kamusal ahlak ve bu ahlakı kurumsallaştıracak bir örgütlülük geliştirmeye teşvik etmek; toplumsal kültürümüzün bu ahlakın geliştirilmesine engel olan yanlarını tatlı bir dille ama kıyasıyla eleştirmek.

Çok farklı türlerde "iki kamyon" dolusu metin üreten Vâ-Nû en çok fıkra yazarlığını önemsiyordu; çünkü ileriki yılların araştırmacılarının onun tanıklık ettiği olağanüstü dönemi anlamak istediklerinde mutlaka fıkra yazarlarına başvuracağını düşünüyordu. Biz de onu günümüz okurlarına tanıtmak için on binlerce yazısı arasından üç yüz kadar fıkrasını iki cilt halinde sunuyoruz. *Fikir ve Sanat Âlemimize Bu Hürriyet Kâfi Değildir* cildi edebiyat, dil, din ve ahlak, fikir ve sanatla ilgili yazılarından, *Asri Rüyalara, Fetiş Rejimler* cildi ise gündelik hayatı ve toplumsal kültürümüzü eleştiren yazılarıyla çalışma hayatı ve siyasetle ilgili yazılarından bir seçki niteliğinde.

Haldun Taner, Vâ-Nû'yu şöyle anlatır: "Onun sütunu bize hocalarımızın açamadığı ne pencereler açtı. Köklü bir İstanbul terbiye ve görgüsünden gelen çeşitliliği, Galatasaraylılığın verdiği ince bir esprisi, çok sevdiği Viyana'nın hayat üslubundan edindiği zarif bir Avrupalı gustosu ve nihayet Moskova günlerinin anısı bir diyalektikten örülme, kendine özgü, çok ilginç bir kültürü vardı."

Bu yazılar, eminiz, günümüz okurları için de yeni pencereler açacak!

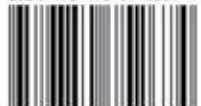
#izler #cumhuriyetedönemi #gazeteyazıları #siyaset #ideolojiler #gündelikhayat

 can

canyayinlari.com | f | | | canyayinlari

deneme

ISBN 978-975-07-5267-4

9 789750 752674